

Timbuktu Timbuktu 16+

pedagoško gradivo

avtorici Sarah Lunaček, Liza Debevec

kazalo

uvodna beseda	4
o filmu	5
filmografski podatki.....	5
vsebina	6
o avtorju	9
tematike Sissakojevih filmov in njegov slog	10
kritike	13
kontekst filma	14
pomen Timbuktuja.....	14
zelo kratek zgodovinski pregled Malija.....	14

geneza konflikta.....	16
oblike islama v Zahodni Afriki.....	21
islamski zakon ali šaria.....	22
islam in ženske v Zahodni Afriki.....	24
zakrivanje pri Tuaregih in Tuareginjah	25
izhodišča za pogovor o filmu	26
simbolika in slog avtorja.....	26
osebe v filmu.....	28
različne oblike islama	29
<i>imam, sodnik, islamisti</i>	29
<i>šaria v filmu</i>	29
<i>kako so prikazani islamisti v filmu</i>	31
glasba v filmu in malijska glasba.....	32
prikaz Tuaregov in drugih etničnih skupin v filmu	33
ženske v filmu.....	36
nekaj nadaljnjih virov.....	37

Kinodvor dovoljuje in spodbuja nadaljnjo uporabo gradiva v filmsko-vzgojne namene. Veseli bomo vaših odzivov, poročil o uporabi, konkretnih učnih priprav na film, predlogov in pripomb. Gradivo je oblikovano kot pomoč staršem ali strokovnim delavcem v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Za vse druge uporabe nam pošljite pisno prošnjo na kinobalon@kinodvor.org.

Kolofon | **Timbaktu** • Gradivo za učitelje in starše Kinobalon • Avtorji: Sarah Lunaček (*vsa poglavja, razen posebej navedenih*), Liza Debevec (*Oblike islama v Zahodni Afriki, Islam in ženske v Zahodni Afriki*), Ambrož Pivk (*pomoč pri Vsebina filma*) • Uredila: Barbara Kelbl • Jezikovni pregled: Mojca Hudolin • Slikovno gradivo: FIVIA - Vojnik / arhiv Kinodvora • Izdal v elektronski obliki: Javni zavod Kinodvor, 2015

uvodna beseda

Kidane z ženo Satimo in hčerko Toyo živi mirno življenje na robu puščave. A mir je že davno načet, saj so v bližnjem mestu na oblasti islamisti, ki uvajajo svoja pravila in terorizirajo prebivalstvo. Večina sosedov je že odšla v pregnanstvo, a Kidanova družina želi vztrajati tam, kjer je doma. Ko ribič ubije Kidanovo kravo z imenom GPS, ki je zašla v njegove mreže, ga Kidane po nesreči ustrelj. Tako tudi njega doletijo posledice pravil verskih skrajnežev.

Film z glavno zgodbo in stranskimi vinjetami odpira številna in različna vprašanja. Med njimi je najpomembnejše razlikovanje med tradicionalnimi oblikami islama in novimi skrajnimi islamskimi vojaškimi formacijami. Poleg bolj univerzalnih vprašanj o absurdnosti dejanj skrajnežev in zmožnosti upora posameznic, posameznikov in ljudstva nas film spodbudi tudi k radovednosti o tem, kaj se dogaja na severu Malija, tako glede ljudstev, ki tam živijo, in geneze konflikta kot tudi interesov velesil. Seznanimo se tudi s trenutno največjim še živečim afriškim režiserjem Abderrahmanom Sissakojem in njegovim slogom. Temo nasilja islamskih skrajnežev je zmožen obravnavati, ne da bi kazal prelivanje krvi od blizu. Njegov poetični slog, ki je mestoma humoren, krutosti ne razvodeni, ampak pokaže na človeško večplastnost in zmožnost upora.

o filmu

filmografski podatki

slovenski naslov **Timbuktu**

izvirni naslov **Timbuktu**

država produkcije Francija / Mavretanija

leto produkcije 2014

tehnični podatki DCP, 100 minut

jezik tamašek, arabščina, songajščina, bambara, angleščina, francoščina, slovenski podnapisi

režija Abderrahmane Sissako

scenarij Abderrahmane Sissako, Kessen Tall

fotografija Sofiane El Fani

montaža Nadia Ben Rachid

glasba Amine Bouhafa

produkcija Sylvie Pialat

igrajo Ibrahim Ahmed aka Pino, Toulou Kiki, Abel Jafri, Fatoumata Diawara, Hichem Yacoubi, Kettly Noël, Mehdi AG Mohamed, Layla Walet Mohamed, Adel Mahmoud Cherif, Salem Dendou

distribucija v Sloveniji FIVIA – Vojnik

festivali, nagrade

Nagrada ekumenske žirije, nagrada François Chalaisa – Cannes. Nominacija za oskarja za najboljši tujejezični film. Lumièrova nagrada za najboljši film in režijo. Najboljša režija – Chicago. Najboljši film in scenarij – Festival frankofonskega filma, Namur. Velika nagrada belgijskega Združenja filmskih kritikov. Nagrada za najboljši svetovni film Afriško-ameriškega združenja filmskih kritikov. Nagrada In the Spirit of Freedom – Jeruzalem. Nominacija za nagrado Louisa Delluca za najboljši film. Nominacija za nagrado satellite za najboljši mednarodni film. Sedem nagrad cesar: za najboljši film, režijo, scenarij, glasbo, zvok, montažo in fotografijo. Karlovi Vari. Toronto. New York. Busan. London. Rotterdam. LIFFe.

vsebina

Film se začne s prizorom gazele na begu. Medtem ko gledamo elegantno, nežno gazelo, slišimo klice in strele. »*Ne ubij je, utrudi jo,*« reče nekdo. Plapola črna zastava islamskih skrajnežev, lovci streljajo iz terenskega vozila. Takoj v naslednjem prizoru strelji odbijejo dele afriških tradicionalnih lesenih kipcev, namenjenih čaščenju prednikov. Prizorišče je načrtano. Isti vojaki vodijo ujetnika z zavezanimi očmi v puščavsko dolino. Pozdravljajo se v arabščini.

Islamski skrajneži v saharskem mestu izvajajo teror nad lokalnim prebivalstvom. Po ulici z megafonom razglašajo nova pravila. Ustavijo človeka, ki ima hlače daljše od sredine gležnjev, kakor je predpisano. Od prodajalke rib na tržnici zahtevajo, da nosi rokavice, toda ona se upre. Skupina, ki predstavlja islamsko milico, se strastno pogovarja o nogometu. A ko k njim od strani prileti nogometna žoga, poiščejo lastnika in ga kaznujejo z bičanjem. Vojaki vstopijo tudi v mošejo, kjer pa se srečajo z umirjenim imamom, ki nima posluha za njihovo junačenje. Okara jih, ker v sveto hišo vstopajo oboroženi, in jih prosi, da sezujejo čevlje ter spoštujejo mir in tišino, ki naj vladata med temi zidovi. Njegovemu mirnemu dostojanstvu se vojaki ne upajo upirati.

Srce filma je zgodba tuareške družine, ki živi med sipinami v bližini mesta. Oče Kidane, mati Satima in hči Toya so umirjena ljubeča družina. Kidane pripoveduje Satimi, da razmišlja o tem, kako bo krava po imenu GPS kmalu imela telička, ki bi ga rad dal pastirčku Issanu, ker se zelo trudi s pašo. A iz pogovorov med Kidanom in Satimo izvemo tudi, da so vsi njihovi sosedge odšli v izgnanstvo. Ko Kidane odhaja po opravkih, se hči Toya nežno privije k njemu. Med njegovo odsotnostjo se v džipu pripelje eden od islamistov, ki mu je Satima očitno všeč. Očita ji, da si ne pokriva las. Satima mu hladno odvrne, naj ne gleda, če mu niso všeč. Pogovor med njima prevaja Abdelkarimov šofer. Ta pozna slabosti svojega nadrejenega, tudi to, da kadi, čeprav je to po islamskih zakonih prepovedano. Na samem ga uči voziti avto. Ko se Kidane vrne, mu Satima pove, da se boji teh obiskov. V teku filma se prepletajo vinjete delovanja islamskih skrajnežev in vračanje na zgodbo Kidanove družine.

Na ulici v mestu skupina islamske milice naleti na mladenko, ki skrivaj telefonira. Nadlegujejo jo z vprašanji, kaj počne zunaj. Pozneje jih spet srečamo v razgovoru z dekletovo materjo. Eden od vojščakov, po poreklu je videti iz Nigerije, govori pa angleško, pove, da bi se rad poročil z njeno hčerko. Ne mati ne hči nista za to, toda vojaki so vztrajni in se ne zmenijo za

želje družine. Nekaj prizorov pozneje vidimo solzo v dekletovem očesu. Ponoči islamisti sledijo zvokom glasbe – v prvem poskusu, da bi razkrinkali storilce, so naleteli le na petje korana. Tokrat skupina mladih čudovito muzicira v sproščenem vzdušju. V sobo vpade islamska milica, nekaterim uspe ubežati. Kazen je 80 udarcev z bičem. Med bičanjem pevka iz bolečine začne peti.

Videti je, da je edina v mestu, ki lahko počne, kar želi, stara Zadou, ki velja za noro. Postavi se na sredo ceste, razoglava in v dolgem oblačilu, ki se vleče daleč za njo, ter ustavi džip, poln islamistov.

Medtem v nomadski vasi mlademu pastirju Issanu krava po imenu GPS pobegne; preden jo uspe ustaviti, se žival zaplete v ribiške mreže Amadouja. Ribič Amadou, ki je že pred tem nejevoljno opazoval pastirčka in njegovo živino, vzame kopje in ga zaluča v kravo. Rana je zanjo usodna in krava na mestu pogine. Ko se Issan objokan vrne domov, je Kidane vidno prizadet in jezen. Čeprav mu Satima skuša to preprečiti, na pogovor z Amadoujem vzame pištolo.

Nogometna ekipa v mestu se znajde po svoje – nogomet zdaj zagnano igrajo brez žoge. Ko pridejo islamisti, nimajo nobenega dokaza za prepovedano dejanje. Na drugem koncu mesta vidimo dve glavi, moško in žensko, ki sta do vratu zakopani v pesek. V naslednjem hipu nam je jasno, da ju kamenjajo. Medtem eden od islamistov obiše Zadou in pleše v koreografiji, ki spominja na ples ptice na zemlji.

Prerekanje med Kidanom in Amadoujem hitro preide v prerivanje in Kidanova pištola se nepričakovano sproži. Amadou obleži mrtev v vodi, Kidane pa se presunjeno opoteka v drugo smer, proti domu. Že na poti ga primejo islamisti in ga odpeljejo v ječo. Tam nagovori stražarja, ki govori tamašek kot on, da javi Satimi, kje je. Satima in Toya, ki sta že v skrbeh zaradi njegove odsotnosti, čakata na klic in iščeta mesto, kjer bi lahko ujeli signal za telefon. Ko klic končno pride, se Satimi potrdi zla slutnja – Kidane je v zaporu. Sodnik naslednji dan pojasni Kidanu, da bo sojenje potekalo po islamskem pravu in da bo hitro. Sodnik ve, da ima Kidane le 7 krav, a jih kot odkupnino za kaznivo dejanje zahteva 40, kar pomeni, da je Kidane obsojen na smrt. Kidane pravi, da se ne boji smrti, a da ga zelo skrbi za hčerko Toyo, ki bo ostala brez zaščite. Issan sanja vseh 40 krav, a žal niso resnične. Satima, ki s Toyo čaka doma, sklene, da bo v dobro moža premagala svoj odpor in na pomoč poklicala Abdelkarima, islamista, ki ji je dal svojo telefonsko številko. A v tej situaciji ji ne more pomagati. Na sojenje

pripeljejo tudi ribičevo družino in sodnik Amadoujevo mater vpraša, ali odpusti Kidanu. V tem primeru bi kazen lahko zmanjšal. Toda mati pravi, da je še prezgodaj, preveč je še prizadeta, da bi mu lahko odpustila. Satima ve, da je to konec, in ko pripelje motorist, ki razvaža vodo, sede z njim na motor in se odpelje proti mestu. Tam se pripravljajo na javno usmrtitev. Satima brez pomišljanja steče proti Kidanu in oba se zrušita pod streli. Islamska policija sledi pobeglemu motoristu. Medtem pa Toya, ki je ostala sama, v grozni tesnobi teče za materjo in jo kliče. Issan teče za njo, islamisti se bližajo. Film se zaključi s prizorom dekličinega obraza.

o avtorju

Abderrahmane Sissako se je rodil leta 1961 v Kiffi v Mavretaniji, od koder je njegova mati. Večino otroštva je preživel v Maliju pri svojem očetu. Ko je bil z materjo na obisku v Nouakchottu, je zahajal v ruski kulturni center, predvsem da bi igral namizni tenis. Sčasoma so ga začeli zanimati tudi filmi in dobil je priložnost za štipendijo na Ruski državni filmski akademiji v Moskvi. Tako je že precej mlad, s sedemnajstimi leti, odšel v Moskvo. Tam je posnel svoja prva dva filma, ki sta bila prikazana v Cannesu. Kraji v Maliju in Mavretaniji, kjer je odraščal, so postali prizorišče njegovih filmov. V vas svojega očeta se je vrnil, da posname poetični dokumentarec **Življenje na zemlji** (1999), ki vključuje njegova pisma očetu, tedaj že staremu možu. V Mavretaniji je posnel **Haremakono, Čakajoč na srečo** (2002). Na dvorišču hiše svojega očeta v glavnem mestu Malija Bamaku se odvija film **Bamako** (2006). Medtem ko na dvorišču poteka sojenje Svetovni banki in Mednarodnemu monetarnemu skladu, ki sta obtožena kot krivca za revščino v Afriki, ljudje, predvsem ženske, naprej opravljajo svoja vsakdanja dela, skrbijo za otroke, perejo, barvajo in sušijo bombaž ... **Timbuktu** so najprej hoteli snemati v mestu samem, vendar je bilo tveganje zaradi ugrabitev preveliko, zato so našli podobno lokacijo v Mavretaniji.

Kot eden najpomembnejših afriških filmskih režiserjev, poleg Sembena Ousama in

Djibirla Diopa Mambetyja, obeh iz Senegala, a obeh že pokojnih, se Sissako počuti odgovornega tudi kot nekdo, ki predstavlja afriško kinematografijo v svetu. V Sloveniji smo tri njegove filme vključili že v retrospektivo Afriške kinematografije v Slovenski kinoteki, **Čakajoč na srečo** je bil prikazan v Kinoteki, **Bamako** pa je bil leta 2007 otvoritveni film na festivalu Kino Otok, ki ga je Abderrahmane obiskal skupaj z ženo (opomba: film **Bamako** je še vedno na voljo za ogled tudi v šolskem Kinobalonu). Tako je bilo neogibno, da je tudi film **Timbuktu**, ki je zaradi tematike požel še veliko več mednarodne pozornosti kot njegovi prejšnji filmi, prikazan v Sloveniji.

Abderrahmane Sissako ima dve hčerkici in je srečno poročen. Ugotovil je, kot pravi v enem od intervjujev, da je Pariz preveč stresno mesto za življenje svobodnega umetnika z dvema otrokoma. Že vsakdanji pogled v nabiralnik mu je zbujal strah. Zato se je po tridesetih letih življenja najprej v Rusiji in potem v Franciji znova preselil v Mavretanijo. »*Ne da je bolje, drugače je,*« pravi. Zdaj sploh nima nabiralnika ...

tematike Sissakojevih filmov in njegov slog

Za Abderrahmana Sissakvoja je film nujni komentar sveta. Zato se tudi vedno loteva žgočih tematik, kot so migracije, vračanje domov, kritika razvojnih politik in mednarodnih finančnih institucij, kritika neokolonializma in kritika islamskega fundamentalizma. Pri nekaj filmih mlajših kolegov je nastopil v vlogi producenta, torej dejavno spodbuja razvoj afriške kinematografije.

Že njegov prvi film **Igra/Le Jeu** (1991), ki ga je ustvaril še med študijem, izpostavi paradoksalnost vojne. Dogaja se nekje v puščavi, kjer poteka vojna. Potem ko Ahmed preživi dan s svojo ženo in otrokom, se mora vrniti na fronto. Medtem se otroci igrajo vojno. V **Oktobru** (1993) skozi odločanje Rusinje, ali naj obdrži otroka, začutimo negotovost položaja in ksenofoben odnos do afriških migrantov v Moskvi. Srečanje z drugim Afričanom na vlakcu za Rostov, Angolcem Baribangom, je izhodišče za film **Rostov-Luanda** (1997) o postkolonialni Angoli, ki se odkriva režiserju, medtem ko išče izgubljenega prijatelja.

V otroštvu je Abderrahmane, kot veliko drugih afriških režiserjev, gledal špageti vesterne (italijanska verzija vesternov), in eden od afriško-ameriških piscev o afriški kinematografiji Manthia Diawara ugotavlja, da so ti vplivali tudi na estetiko njegovih filmov. Seveda pa ne le ti – nanj so močno vplivali tudi ruski in drugi evropski poetični filmi, pa tudi postkolonialni poet in kritik kolonializma Aimé Césaire. V filmu **Življenje na zemlji** (1998) Sissako Césairovo *Razpravo o kolonializmu* predstavi kot del radijskega programa v domači vasi; s tem radijski glas podaja komentar o položaju vasi, med pozivi k pregonu ptic, ki bodo pojedle žetev vaščanov, in novicami o praznovanju novega leta v Parizu. V tem filmu se avtor vrne v očetovo vas Sokolo, se preobleče v tradicionalna oblačila in se na kolesu pridruži drugim ljudem v gibanju, peš, s čolnom, z vozom, za čredo krav ... Na trgu fotograf postavi svoj studio, vojak, frizer in vaščani počasi hodijo v zlati sončni svetlobi, gručica moških, ki poslušajo radio, se premika v skladu s senco. Podobe, ki se na videz ujemajo z eksotično idealizacijo življenja v afriški vasici, pa postavlja v povsem drugo luč to, kar slišimo. Posebno značilno za Sissakovejeve filme je humorno in obenem simbolno prizorišče pošte, od koder posamezniki in posameznice skušajo prek telefonske linije komunicirati s svetom. Zveza je slaba oziroma je ni, a poštni uslužbenec kljub temu priganja ljudi, naj vseeno vpijejo svoje sporočilo v telefon: mogoče vas pa slišijo ...

Heremakono, Čakajoč na srečo, izjemno dobro prikaže migracije v Evropo, ne da bi se glavni junak sploh kam premaknil. V materini vasi v Mavretaniji je v stanju odhajanja, uči se jezika, postopa. Zdi se, kot da življenje okrog sebe gleda skozi kopreno blaga, skozi katerega v filmu dejansko gleda za žensko, ki jo prepusti drugemu. Poskus, da bi ostareli električar, ki ga spremlja radovedni deček, pripravil žarnico do tega, da bi zasvetila, spodleti, četudi je vse pravilno povezal. Ti prizori enako kot omenjena telefonska postaja ne kažejo le na razkorak med lokalnimi razmerami in možnostmi sodobne tehnologije, ampak napeljujejo tudi na neuspelo komunikacijo, in sicer tisto med Afriko in Evropo.

V **Bamaku** (2006) je sodba ljudstva dvoličnim mednarodnim institucijam pravična, a medtem se na istem dvorišču odvija razpad ljubezenske zveze zaradi depresije moža, ki

je izgubil službo prav zaradi programa strukturne prilagoditve svetovne banke. Blago, nad katerim se ves čas sklanjajo ženske, ki ga barvajo, plapolata v čudovitih odtenkih. Ko mladenič pripoveduje o smrti mladenke na poti preko Sahare, je barva blaga rdeča, obenem krvava za žrtve in močna rdeča za potrebo po upor. V Bamaku zvečer otroci na televiziji gledajo film z naslovom **Smrt v Timbuktuju** (Death in Timbuktu), ki ga je Sissako posnel za to priložnost in je parodija na špageti vesterne. Takrat še ni mogel vedeti, da bo njegov naslednji film prav o nasilju v Timbuktuju.

S filmi Sissako ne hiti in v enem od intervjujev uporno izjavi, da ni težko dobiti denarja zanje, saj njegovi filmi niso dragi. Velika večina je doživela posebno pozornost v Cannesu. Zaradi teme je bilo za Timbuktu relativno enostavno najti sredstva pri klasičnih sofinancerjih, francoski televiziji in ministrstvu za sodelovanje. Film je postal velika uspešnica in prejel številne nagrade.

Vsi Sissakojevi filmi so tihi in poetični, a se za dolgo globoko zarežejo v čustveni spomin gledalca. Četudi so teme dramatične, se izogibajo spektakularnosti, Sissako situacijo raje skicira tiho, mirno in minimalistično. Drama se ne odvija na ves glas, ampak je razvidna iz subtilnih podrobnosti. Potencialna prijetnost vsakdana je boleče poškodovana zaradi razmerij moči. Njegovi filmi lahko zbegajo z neverjetno estetiko in lepoto, a se za njo vsakič razkrije brutalna realnost. To lahko razumemo tudi kot kritiko evropskega pogleda na čudovite eksotične podobe, ki za njimi in skozi njo ugleda posledice lastnega brutalnega neokolonialnega ravnanja. Vse to še posebej velja za film **Timbuktu**, ki je prejel tudi zlato palmo za najboljši tuji film v Cannesu.

kritike

»Je mogoče prepovedati to, kar slavi Alaha? Je mogoče kaznovati tega, ki slavi Alaha? In prav tu je poanta Sissakojeve mojstrovine: ali lahko džihadisti rečejo, da s tem, kar počnejo domačinom, sicer muslimanom, slavijo in častijo Alaha? "Kje je v vsem tem Alah," jih sprašuje lokalni imam. Pri njihovem vsiljevanju islamizma se je očitno nekaj izgubilo s prevodom, kar lepo pokažejo tudi prizori, v katerih džihadisti potrebujejo prevajalca, a tudi prevajalec jim ne more pomagati. Tega, kar hočejo, ni mogoče prevesti. Toda ko gledate Abdelkrima (Abel Jafri), enega izmed džihadistov, ki ga vse bolj greje "misel" na Satimo (Toulou Kiki), ženo lokalnega kmeta (Ibrahim Ahmed), spoznate, da je v resnici še huje: niti sami džihadisti ne morejo slediti svojim lastnim zahtevam, svoji lastni viziji islama, svoji lastni interpretaciji Korana. Džihadisti gredo le za nekdanjimi kolonizatorji in globalizatorji, ki so z afriškimi Timbuktuji počeli, kar se jim je zljubilo, to pa zato, ker so to lahko počeli, ker jih torej ni nihče zaščitil, ker se ni nihče zmenil zanje in ker so bili onstran "civilizacije". Džihadisti so od nekdanjih zavojevalcev pobrali vse najslabše.« ZELO ZA

- Marcel Štefančič, jr., *Mladina*

*»Mojstri znajo tudi teme, kakršni sta ponižanje in tragedija, prikazati jasno in obenem tankočutno ter se pri tem odreči histeriji v zameno za globlje in bogateje niansirane tone. Abderrahmane Sissako je nedvomno eden izmed njih. Če je s svojimi prejšnjimi filmi pokazal, kako vešče zna likom pokloniti neustavljivo dostojanstvo, s **Timbuktujem** znova potrdi svoj sloves enega resničnih humanistov sodobnega filma. /.../ Film je osupljivo posneta obsodba nestrpnosti in zatiranja različnosti, povedana na način, ki odločno obsoja, ne da bi se pri tem zatekal k dvodimenzionalnemu prikazu storilcev.«*

- Jay Weissberg, *Variety*

kontekst filma

pomen Timbuktuja

Timbuktu, eno večjih mest v Maliju s slavno zgodovino, leži na severu države v puščavskem predelu. Glavno mesto Malija Bamako je na jugu države, med njima je 700 km zračne razdalje.

Sissako sam pove, zakaj je za prizorišče snemanja izbral ravno Timbuktu: *»Ko so sever Malija okupirali džihadisti, so začeli v Timbuktuju, saj je simbol vsega, kar sovražijo. Timbuktu je znan po svojem odprtem, tolerantnem islamu. Je mesto, odprto za vse: kristjane, muslimane, vse vrste ljudi. Timbuktu hrani dragocene rokopise, ki so jih džihadisti začeli zažigati. Motivacija je bila ista kot pri ekstremistih, ki so razstrelili gigantske Bude v Bamiyanu v Afganistanu. Timbuktu je tisočletno mesto, z velikimi univerzami za dvajset tisoč študentov, ki prihajajo od vsepošod. Je mesto znanja, ki so ga džihadisti hoteli vzeti za talca. Timbuktu je simbolno mesto. Ko so ga vzeli za talca, je bilo zame, kot da so za talca vzeli človeštvo.«*

Timbuktu je bil od 14. stoletja, že v času Mandinškega imperija, mesto islamske učenosti, s tedaj eno največjih islamskih univerz. Nekateri od rokopisov izvirajo iz tistega časa. Mestu ob okupaciji ni pomagalo, da je na Unescovem seznamu svetovne kulturne dediščine; zaradi tega je morda dobilo le malce več medijske pozornosti.

Sissako je film hotel posneti prav v Timbuktuju. Raziskavo je opravil na severu Malija, tako je tudi večina oseb in likov v filmu oblikovanih po resničnih osebah. Tik pred začetkom snemanja pa so v bližini zopet ugrabili Zahodnjake, zato so snemanje zaradi varnosti prestavili v sosednjo Mavretanijo.

zelo kratek zgodovinski pregled Malija

Na ozemlju današnjega Malija je bilo med 12. in 16. stoletjem Mandinško kraljestvo. Pozneje je bila po tem času oblikovana epska pripoved – ep o Sundžati (imamo ga tudi v slovenskem prevodu – *Sundžata: mandinški ep*, 2009). To je tudi čas vzpona pomena

Timbuktuja. Mandinka so še danes najštevilčnejša skupina ljudstev v Maliju.

Od 15. do 16. stoletja se je iz Malija proti jugu in zlatim poljem na področju današnje Gane širil Songhajski imperij. Konec 16. stoletja je Timbuktu zajela vojska iz Maroka. Mali si je na prelomu 19. z 20. stoletjem kolonialno podredila Francija, ki je tudi močno vplivala na načrtovanje mej po osamosvojitvi Malija. Leta 1960 je na oblast prišel socialist Modibo Keita, ki je sodeloval s Sovjetsko zvezo, Francijo in tudi z Jugoslavijo. Vlada je padla z državnim udarom leta 1968 in Mali je bil vse do 1991 pod vojaško diktaturo Mousse Traoréja. K padcu diktatorja je pripomogel tudi drugi tuareški upor. Prvi demokratično izvoljeni predsednik je bil Alpha Konaré, drugi Adamou Toumani Touré (od 2002), oba sta bila izvoljena po dvakrat.

Leta 2012 je izbruhnil že četrti tuareški upor v Maliju (več o ozadju upora pozneje). Sledil je državni udar v Bamaku, ki ga je vodil poročnik Amadou Sanogo. Sanoga je zahodnoafriška ekonomska skupnost prepričala, da je odstopil, zadnji predsednik je delegiral vlado začasnemu predsedniku, a stvari se niso umirile. Že poleti 2012 so oblast v Timbuktuju prevzeli islamisti. Po vojaški intervenciji francoske vojske januarja 2013 so se islamisti umaknili v Alžirijo, kjer so izvedli napad na naftna polja v Amenasu. Varnostni svet UN je aprila 2013 v Maliju izglasoval intervencijo 12.000 vojakov, ki naj bi stabilizirali državo. Junija 2013 je bil podpisan mirovni sporazum. Izvoljen je bil nekdanji predsednik parlamenta, Ibrahim Boubakar Keita. Ob obisku državnega predstavnika vojske maja 2014 v Kidalu so nanj uporniki streljali, kar je razumel kot napoved nadaljevanja vojne. Poslal je čete, a uporniki so zavzeli vladno utrdbo v Kidalu in vladne čete prisilili k predaji. Mirovni sporazum je bil ponovno dosežen junija letos, vendar ga niso podpisale vse uporniške frakcije in v Kidalu so potekali protesti za odcepitev Azawada.

geneza konflikta

zemljevid Azawada glede na Mali z vidnimi sosednjimi državami

V filmu je jasno predstavljena okupacija Timbuktuja s strani islamskih skrajnežev. Slišimo veliko različnih jezikov, med islamisti in med prebivalstvom. Iz samega filma pa ne izvemo več in ne moremo razumeti ozadja o situaciji na severu Malija, niti o tem, kdo vse živi na tem območju in katere skupine so udeležene v konfliktu.

Preden so islamisti okupirali mesta, je leta 2012 **tuareška uporniška skupina MNLA** (Mouvement pour la Libération de Azawad / Gibanje za neodvisnost Azawada) zahtevala neodvisnost Azawada. Ta skupina je v svojih ciljih sekularna. Sestavljajo jo sicer pretežno muslimani, vendar njeni cilji niso povezani z islamskim ekstremizmom,

ampak je cilj neodvisnost Azawada. Čeprav je sestavljena večinoma iz Tuaregov in azawadskih Arabcev, njeni predstavniki trdijo, da se bojuje za boljše pogoje vseh ljudi oziroma ljudstev v Azawadu.

To ni bil prvi upor, ki so ga organizirali Tuaregi na severovzhodu Malija in ki zahteva neodvisnost ali večjo regionalno avtonomijo. Z osamosvojitvijo afriških držav so bili Tuaregi, organizirani v federacije, razdeljeni med pet držav: Alžirijo, Mali, Libijo, Niger in Burkina Faso. Upi na lastno državo niso bili uresničeni. V novonastalih državah so postali Tuaregi marginalizirana manjšina. Tuareg je evropsko poimenovanje, ki izvira iz arabske besede za nezvestega muslimana, odpadnika. Sami si pravijo Imajeghan ali Imuhar, odvisno od dialekta, v Maliju pa včasih tudi Kel Tamašek, tisti, ki govorijo jezik tamašek.

Že tri leta po neodvisnosti Malija leta 1963 je prišlo do prvega tuareškega upora, v katerem so zahtevali revizijo meje z Alžirijo, ki jih je odrezala od menjav s tuareško federacijo Kel Ahaggar; ta je ostala na drugi strani meje. Po neuspešnih zahtevah in hudih sušah, ki so uničile črede tuareških nomadov, so se ti zatekli kot begunci v Alžirijo, od tu pa so mladi hodili delat v Libijo. Nekateri so se zaposlili v Gadafijevi vojski. Nastalo je gibanje *tešumara*, v katerem je mlajša generacija Tuaregov hotela preseči tradicionalne rodovne in razredne delitve in ponovno zahtevati neodvisnost. V uporih so potem tako malijski kot nigerijski Tuaregi pristali na decentralizacijo in regionalni razvoj. Ker slednji ni bil zadovoljiv, so po letu 2007 spet zahtevali večjo regionalno neodvisnost. Leta 2012, po padcu Gadafija, so se v Mali vrnilo Tuaregi iz libijske vojske in s seboj pripeljali precej orožja, kar je omogočilo ponovno zahtevo za neodvisnost v obliki odcepitve Azawada.

Upor je daljši čas pripravljala vodja gibanja MNLA (Mouvement pour la libération de Azawad / Gibanje za osvoboditev Azawada). Že na začetku upora se je ponesrečil v ne povsem jasnih okoliščinah. Vseeno se je upor nadaljeval. Zahteve so bile enake kot v vsakem uporu doslej: regionalna avtonomija, neodvisnost, tokrat v imenu Azawada kot celote, in regionalni razvoj (zdravstvo, šolstvo). Še en razlog za tuareške upore je bila potreba po zaščiti pred genocidom. V sosednjem Nigru je bil povod za upor leta 1991 in

2007 namreč prav genocidno ravnanje malijske vojske. V Azawadu je malijska vojska sredi upora v 90. letih soghajski milici dopustila, da je izvajala pomore nad tuareškim civilnim prebivalstvom.

Tuareškemu osvobodilnemu gibanju (MNLA) je zelo hitro po razglasitvi neodvisnosti Azawada, 6. aprila 2012, v vseh večjih mestih iztrgalo nadzor in ga izrinilo iz mest **ekstremistično islamistično gibanje**, sestavljeno iz Ansar Dine, v katerem so bili tudi nekateri Tuaregi, in Al Kaide isamskega Magreba oz. AQIM (Al-Quaida de Islamique Maghreb), ki ima bazo v Alžiriji. Malo podrobneje: osrednja negativna figura dogajanja v Azawadu je bil Ilyad ag Agali, eden od vodij v prejšnjem tuareškem uporu, ki je precej zagonetna oseba. Po poreklu Tuareg iz bližine Kidala (Kel Ifroas) je najprej služil v Gadafijevo vojski, menda naj bi bil tudi v Pakistanu, nazadnje pa je bil predstavnik Malija v Savdski Arabiji. Ima dobre zveze z alžirsko tajno službo in s skupino GSPC (Groupement Salafitste pour le Prédication et le Combat / Salafistična skupina za pridigo in boj) in je posredoval pri krizi zaradi ugrabitve talcev v Alžiriji leta 2003. Ko mu ni uspelo prevzeti vodenja MNLA, je nenavadno hitro ustanovil in učvrstil Ansar Dine, katerega cilj je razširiti šario, islamski zakon, na ves Mali. Ali je cilj Ilyada ag Aghalija večji lokalni vpliv, denar ali dejansko verski fanatizem, je težko reči. Najprej so se mu pridružili nekateri Tuaregi, a kmalu se je število okrepilo z alžirsko arabščino govorečimi osebami, najverjetneje kot okrepitev iz Al Kaide isamskega Magreba, v katero se je pretvoril GSPC. Tudi drugi viri pravijo, da je Ansar Dine deloval kot lokalna zveza in gostitelj, s katerim so organizirali islamsko policijo. Pozneje je skrajni islamizem dobil privrženca tudi na jugu Malija. Poleg Ansar Dine in gibanja AQIM se govori o še eni skrajni islamski vojski, imenovani MUJAO.

V filmu člani teh gibanj niso natančno predstavljeni, ker to za Sissakoja ni bilo tako bistveno kot prikaz razlike med tradicionalnim islamom, ki ga poseblja imam v mošeji, in ekstremističnimi islamskimi vojaškimi gibanji, ki terorizirajo prebivalstvo. Opazimo razlike v jeziki, ki jih govorijo. Tuarege je v razmerju do skrajnejšev Sissako postavil v vlogo prevajalcev iz arabščine v tamašek v službi islamistov. A vidimo, da prevajanje v situaciji vsiljenih pravil ne more izboljšati komunikacije. Med skrajneži opazimo tudi

nekoga, ki govori angleško. Tu Sissako sam pravi, da ga je tja postavil kot predstavnika islamskih fundamentalistov Boko Haram s severa Nigerije. Malo verjetno je, da so se ti bojavniki res pridružili skrajnežem v Timbuktuju, lahko pa njihovo prisotnost razumemo kot metaforo nevarnosti nadvlade islamskih skrajnežev v različnih delih Afrike.

Predstavnikov skupine MNLA v filmu ni, Tuarege zastopajo tuareška družina, ki ima osrednjo vlogo, in posamezni Tuaregi, ki so prestopili k islamistom. Sissakojev cilj ni bil podroben prikaz lokalnih bojev. Vseeno Tuaregom nameni veliko pozornosti s tem, ko tuareško družino postavi kot osrednjo v zgodbi filma.

V filmu je zastopanih vsaj 6 različnih **jezikov**: tamašek, arabščina, songajščina, bambara, angleščina, francoščina. Poleg Tuaregov na severu Malija živijo tudi druge etnične skupine: Arabci, Soghai, Bozo (ti so tradicionalno ribiči), Fulani (živinorejci), Bambara (v tem delu Malija v glavnem kot trgovci) in Bela (ki izvirajo iz nekdanjih tuareških ujetnikov še pred časi kolonizacije). Medtem ko MNLA deluje kot gibanje za vse etnične skupine Azawada, se mnogi predstavniki skupin Songhai in Bela s tem ne strinjajo. MNLA tudi zato noče podpisati mirovnega sporazuma, ker nasilje songhajskih in Bela milic nad t. i. belimi Tuaregi ni bilo nikoli priznано s strani države. Na jugu Malija je večinsko prebivalstvo mandinškega porekla (Bambara, Malinke, Soninke). **Konflikte in nestrpnost med etničnimi skupinami** na severu Malija, v Azawadu, v filmu jasno začutimo v sporu med živinorejcem, Tuaregom Kidanom, in ribičem Amadoujem, ki verjetno pripada etnični skupini Bozo (tradicionalno ribičem). Kidanovo kravo ubije s kopjem; kopje je bilo v emblemu songhajskih milic, ki so se znašale nad Tuaregi (ni jasno, ali je bila ta primerjava v filmu namerna).

Ne smemo pozabiti na vlogo sosednjih držav in velesil v konfliktu. Alžirija je vanje močno vpletena preko povezav alžirskih tajnih služb s fundamentalističnim gibanjem AQIM. Poleg skrbi vlade, da bi gibanje za neodvisnost zajelo tudi alžirske Tuarege, so verjetno še pomembnejši interes surovine. Te zanimajo tudi Francijo in Združene države Amerike. Sever Malija je namreč bogat z zemeljskim plinom, nafto, uranom, fosfati ... Francija skuša obdržati svoj vpliv in vojaško prisotnost v nekdanjih kolonijah.

Združene države svojo prisotnost utemeljujejo z bojem proti terorizmu, a bolj kot to jih zanima nadzor nad še enim ozemljem surovin. Medtem ko govorijo, da hočejo preprečiti drugi Afganistan, ga preko povezav z alžirsko tajno službo pravzaprav soustvarjajo.

oblike islama v Zahodni Afriki

Liza Debevec

Islam je v Zahodno Afriko prispel zelo zgodaj v zgodovini religije. V Maliju segajo islamske prakse vsaj tisoč let v zgodovino. Islam je izredno pomembna religija v tej regiji, a to ne pomeni, da so vsi Malijci muslimani. Če želimo malce posploševati, lahko rečemo, da za Zahodno Afriko velja, da bolj ko gremo v notranjost proti Sahari, večji je odstotek muslimanskega prebivalstva, medtem ko v bolj obalnih državah prevladuje krščanstvo.

Oblike islama v Zahodni Afriki se med seboj razlikujejo. Pogosto je prisotna ideja lokalnih svetih mož (marabutizem), katerih moč temelji na baraki (blagoslovu), ki jo dobijo po domnevni sorodstveni povezanosti s potomci preroka ali od Boga. Posebno tam, kjer so bili muslimani manjšina, so za lokalne, sicer nemuslimanske elite priskrbeli amulete za različne namene. Slednji so danes precej razširjeni po vsej Zahodni Afriki. Razširjene so sufijske islamske tradicije, ki dajejo velik pomen mističnim videnjem in veljajo za mehko obliko islama.

Pomembno je upoštevati dejstvo, da ne islamu ne krščanstvu v Zahodni Afriki ni uspelo izriniti tradicionalnih religioznih praks, pogosto imenovanih animizem, fetišizem ali tradicionalna afriška religija. Še danes med muslimani v Maliju in v sosednjih državah najdemo številne obrede, ki so rezultat spajanja in prepletanja islama in tradicionalnih afriških religij, vendar jih današnje generacije sprejemajo in razumejo kot del islamske tradicije.

Ravno te tradicionalne prakse motijo predstavnike tako imenovanih ekstremističnih muslimanov, ki menijo, da islam, kot ga živi velika večina prebivalcev Zahodne Afrike, ni pravi, čisti islam, in zaradi tega predstavlja bogokletno početje.

Nova reformacijska gibanja, pogosto imenovana salafistična, v Afriko prinašajo prakse, ki so ljudem tuje. Delno te ideje prihajajo z verniki, ki so obiskovali muslimanske univerze v Savdski Arabiji, kjer je v praksi šeriatsko pravo (o njem več v nadaljevanju).

V Maliju so tako imenovani islamski skrajneži na severu države uvedli šariatsko pravo in tako za ženske kot za moške pravila sprejemljivega vedenja, ki so osnovana na praksah iz Savdske Arabije, te pa so povprečnemu zahodnoafriškemu muslimanu zelo tuje.

islamski zakon ali šaria

Islamski zakon ali šaria v osnovi pomeni kodeks pravil glede vere in medsebojnih odnosov za muslimane. Temelji na Koranu in haditih (najstarejših besedilih o Prerokovem življenju, zapisanih v obliki sur). V prvih stoletjih po začetku islama so islamski pravniki različnih šol razvijali ta pravila, zato je osnova načeloma ista, a izpeljave, upoštevani sveti teksti in interpretacije se med seboj razlikujejo.

Niti v državah, kjer je šaria uradno vodilo pravnega zakonika (Savdska Arabija, Sudan, Iran) in na območjih nasilne premoči islamskih skrajnežev (Islamska država, ISIS v Iraku in Siriji, talibani v Afganistanu, Boko Haram v severni Nigeriji, Ansar Dine na severu Malija) ga ne interpretirajo povsod enako.

V skrajnih oblikah islamskega fundamentalizma ima tako podobo, kot je najpogosteje prikazana tudi v medijih: predvsem kot sklop zapovedi zelo strogega kazenskega zakonika, ki obsega kamenjanje do smrti zaradi prešuštva ali spolnega odnosa brez zakonske zveze, usmrnitev za uboj, sekanje rok zaradi kraje, stroge zapovedi glede

obleke (ženska naj bi bila povsem zakrita, tudi roke in obraz, moški bi morali nositi hlače do sredine meč), prepoved vseh vrst omame, tudi cigaret, prepoved zabave (petje, šport, ples). Ženske in nemuslimani v sodni obravnavi nimajo enakih pravic. V najradikalnejših oblikah, kot jih uveljavlja islamski kalifat (ISIS), ki sledi radikalni obliki sunitskega salafizma, so muslimani, ki jih imajo za odpadnike od prave oblike islama, kaznovani s smrtjo. To pomeni, da so na smrt obsodili vse šiite. Gre za zelo skrajne in arhaične interpretacije islamskih svetih tekstov.

Po drugi strani nekateri islamski misleci poudarjajo, da šaria ne pomeni le kazenskega zakonika, ampak tudi socialno skrbstvo (nastanitev, hrano, obleko za vse svoje podanike). Seveda islamske tekste celo iranski pravni sistem interpretira bolj odprto, veliko bolj pozitivno pa jih interpretirajo tudi nekatere islamske feministke, ki govorijo o zaščiti žensk in njihovi individualni izbiri načina zakrivanja telesa. Iz upoštevanja islamskih zakonov so izvzete osebe z mentalno prizadetostjo. Večina muslimanov islam razume veliko bolj odprto in posodobljeno. Prav tako so mnogi za ločitev države in religije.

islam in ženske v Zahodni Afriki

V večini Zahodne Afrike muslimanke svojo pripadnost veri in pobožnost izkazujejo z redno molitvijo, postom med mesecem ramadanom, in s tem, da so primerno oblečene, saj le tako lahko dosežejo, da jih imajo za pobožne drugi pobožni muslimani. Primerno oblačilo mora biti predvsem skromno in naj bi povsem zakrilo telo, vključno z glavo, rokami, rameni in nogami. Obraz, dlani in stopala so lahko vidni. Prav pri ženskem oblačilu je ogromno različnih interpretacij: v zmernih muslimanskih skupnostih v Zahodni Afriki so starejše ženske veliko natančnejše pri upoštevanju teh določil. V Maliju in sosednjem Burkina Fasu imajo ženske, ki so že v menopavzi in večinoma molijo v mošnji, okoli glave ovito ruto in v javnosti nosijo tudi tančico, ki prekriva glavo, vrat in ramena. Mlajše poročene ženske pa nosijo v javnosti le ruto, ki pokriva lase, medtem ko so vrat in ramena lahko vidni, tančico pa nosijo samo med molitvijo. Čeprav zaradi obleke ženske ne postanejo pobožne, pa lahko neprimerno oblačilo v očeh opazovalcev sproži dvome o njihovi pobožnosti. Ker ima v Zahodni Afriki javno mnenje zelo pomembno vlogo pri dokazovanju pobožnosti, so ženske zelo previdne in skrbijo, da jih nihče ne bi zalotil v neprimernih oblačilih. Ti znaki pobožnosti so očem vidni, vendar pa obstajajo tudi manj oprijemljivi elementi pobožnosti. Pobožna ženska je tista, ki se obnaša spoštljivo, kar pomeni, da upošteva vse omenjene zapovedi in poleg tega opravlja tudi dobra dela, deli svoje bogastvo z revnejšimi, spoštuje moža in starejše. Spoštljivo ravnanje največkrat pomeni, da mora ženska zavzeti podrejen položaj v odnosu do moških in vseh starejših od nje; izogibati se mora konfliktov in preprirov in se vesti tako, da ne osramoti sebe ali svoje družine. Poroka z muslimanom je za muslimansko žensko eden ključnih elementov primerne vedenja.

Med salafisti, ki jih v Zahodni Afriki pogosto imenujejo tudi vahabisti, velja, da morajo ženske zakriti obraz in vrat, in da nosijo ruto, ki pokriva vse razen obraza (v nekaterih primerih pa celo ves obraz razen oči oziroma tudi te). Tako misleči danes v Zahodni Afriki predstavljajo majhen, a rastoč delež prebivalstva. Večina samoooklicanih zmernih muslimanov ne mara ekstremistov, saj so ponosni na svoj zmerni pristop. V primeru severnega Malija je vlada ekstremistov povezana z fizično premočjo, ki se ji zmerno

prebivalstvo ne more upreti.

zakrivanje pri Tuaregih in Tuareginjah

Tuareginje so tradicionalno nosile naglavno zagrinjalo, zloženo na različne načine. Del obraza so si zakrile le pri komunikaciji s sorodniki, pred katerimi so izkazovale spoštovanje in sramežljivost (predvsem pred moževimi starši). Še vedno si večina Tuareginj lase delno pokriva. Tuareško zagrinjalo moških nima nobene zveze z islamom. Razlage za zakrivanje moških gredo od tega, da služi zaščiti pred zlimi duhovi iz divjine, do tega, da ščiti pred soncem in vetrom na dolгих poteh. *Taglmust*, kot se imenuje zagrinjalo v tamašku, jeziku Tuaregov, je bil zagotovo in je pogosto še vedno v vlogi uravnavanja zasebnosti v odnosih, v komunikaciji z bližnjimi, s sorodniki, ki jim je treba izkazovati spoštovanje, in s tujci. Mlajše generacije Tuaregov, ki so hodile iskat delo v Libijo in Alžirijo, so *taglmust* začele nositi bolj ležerno, a še vedno kot znak tuareške identitete.

V filmu vidimo, da si Kidane pred sodnikom zakrije spodnji del obraza, kadar je doma, pa ima obraz odkrit. Podobno zagrinjalo nosijo tudi druge osebe v filmu. Arabci, tudi islamisti, ga uporabljajo za pokrivanje glave. Ker so med salafisti tudi Tuaregi, ki jih razpoznamo predvsem v vlogi prevajalcev, zagrinjalo uporabljajo na svoje načine. Prevajalec pred sodnikom se skoraj povsem skrije v svoje zagrinjalo, da ga ne bi kdo prepoznal, saj ga je sram.

izhodišča za pogovor o filmu

simbolika in slog avtorja

Film se začne z gazelo, ki teče na begu. »*Ne ubij je, utruji jo,*« slišimo lovca. Takoj za tem vidimo kipce prednikov, ki jih poškodujejo strelji. Kaj simbolizira gazela? Kaj simbolizirajo tradicionalni poganski kipci, ki jih streljajo islamski skrajneži? Kako oboje nakazuje na vsebino in stališča filma? Kako je uvodni prizor z gazelo povezan s koncem?

»Zame je bila gazela zelo pomembna. Da smo jo posneli, je bilo potrebnega ogromno dela, a sem vztrajal pri tej podobi, saj gazela simbolizira lepoto, eleganco, občutljivost, moč, mir, svobodo in naravo – vse, kar imamo radi,« pravi Sissako.

Kljub tematiki, ki bi jo lahko prikazal na brutalen način, so podobe nekrvave, skoraj minimalistične. Kot je bilo že zapisano, so podobe v filmu izjemno lepe, estetske, a izza njih in le na nekaj mestih neposredno iz njih zareže krutost, ki jo ljudje povzročamo drug drugemu, kadar gre za neenaka razmerja moči.

»Skozi film sem želel pritegniti gledalca v pogovor, mu dati neko perspektivo, hrano za razmišljanje. Kadar pokažemo nizkotno nasilje, ni treba, da pretiravamo, ker ga to banalizira. Prizor kamenjanja traja le nekaj sekund. Medtem ko ga je nujno prikazati, je obenem zelo pomembno, da se hitro premaknemo, da prizora ne bi zbanalizirali. Dolgo sem se trudil z razmislekom glede tega, na kakšen način naj prikažem ta prizor, in nazadnje sem se odločil, da ga prekinjam s posnetki džihadistovega plesa. Skozi ples moli in se očiščuje krivde.« (avtor v intervjuju v reviji *Variety*)

Prizor kamenjanja para, ki je kaznovan, ker sta živela skupaj in imela otroka, ne da bi bila poročena, je Sissako namenoma posnel od daleč in mu dodal dimenzije z inserti skoraj nadrealističnega prizora džihadista, ki se zateče k 'nori' ženski, ker ne zdrži lastnega ravnanja. Prav ta prizor temelji na zgodbi, ki je Sissakvoja osebno spodbudila k realizaciji filma **Timbuktu**: *»29. julija leta 2012 se je v Aguelhoku, majhnem mestu v severnem Maliju – dobro polovico kraja so zasedli večinoma tuji okupatorji –, pred brezbržnimi očmi medijev in sveta zgodil strahovit zločin. Par v tridesetih, ki mu je*

sreča naklonila dva otroka, je bil kamenjan do smrti. Njun zločin: nista bila poročena. Posnetek njunega uboja, ki so ga na spletu objavili storilci, je grozljiv. Ženska umre ob udarcu prvega kamna, ob čemer se moškemu iz grla izvije divji krik. Sledi tišina. Kmalu zatem ju bodo odkopali, nato pa spet zakopali drugje. Aguelhok ni niti Damask niti Teheran. O tem se torej ne govori. Zavedam se, da je to, kar pišem, neznosno. Nikakor nočem izrabljati čustev, da bi promoviral film. Zdaj, ko vem, kaj se je zgodilo, moram o tem spregovoriti – v upanju, da nobenemu otroku ne bo več treba izvedeti, da sta njegova starša umrla zato, ker sta se ljubila,« pove Sissako.

Tudi prisilna poroka, ki je v bistvu legitimizacija posilstva, je v filmu predstavljena brez prikaza spolnega nasilja in z dostojanstvom za žrtve. Srečanje na ulici, oster in resen pogovor z materjo, ki se ne strinja s poroko – kljub resnosti so razkrinkana dvojna merila islamistov, ki so skoraj smešni, ko hočejo prikriti željo svojega 'bojevnika' po spolnosti s poroko kot nagrado. Ko nekaj prizorov pozneje vidimo solzo v očeh dekleta, nam je jasno, da je močnejši uveljavil svojo voljo. Avtor ne pokaže samega grozljivega dejanja, ampak tisto, ker se dogaja prej, in zelo dobro razumemo strah, težo nasilja, dejanje in posledice.

Po drugi strni se zdi estetika šotora na sipini, v katerem živi tuareška družina, nesporna. Lahko bi ji skoraj očitali preveč idealistično romantično podobo življenja v puščavi. Družina, ki se ljubeče pogovarja. Krave, ki gredo pit k reki, so prelepe. A kmalu v obeh primerih ne zaslutimo le tega, da se bo zgodilo nekaj strašnega, kar bo to idilo uničilo, ampak da je lepota že načeta s tem, kar se dogaja v mestu.

Konec je tragičen, a vseeno ne povsem zaprt. Ne vemo, kaj se bo zgodilo z deklico, ki teče in kliče svojo mamo, za katero vemo, da je ni več. Ne vemo, ali jo bo islamska milica, ki lovi raznašalca vode na motorju, pomotoma ustrelila, ne vemo, ali jo bo deček Issan ujel, ali bo lahko ostala v svoji skupnosti. Ne vemo, ali predstavlja gazelo, ki jo bodo ujeli, ali je upanje in moč v življenju obeh otrok. Kaj mislite vi?

V filmu najdemo nekaj filmskih referenc na filme Djibirla Diopa Mambetyja. Obraz 'norice' Zadou neverjetno spominja na obraz Rahmatou v filmu **Hijene**, kjer se

Rahmatou po mnogih letih vrne bogata kot svetovna banka, da bi maščevala svoje izgnanstvo. Zakrit fant na motorju spominja na drugi lik iz drugega Mambetyjevega filma, ki je ukradel denar na tekmi, da bi šel v Evropo.

Se vam zdi ta film lep? Zakaj da in zakaj ne? Kako avtor prikazuje nasilje? Kako prikazuje trpljenje? Kako je nasilje prikazano v medijih? Se vam zdi kaj v filmu tudi idilično? Kaj se vam zdi smešno ali vsaj humorno? Kateri prizor se vam je najbolj vtisnil v spomin? Zakaj?

osebe v filmu

Osebe so predstavljene po tematskih sklopih, za lažjo orientacijo. Navezane so torej na temo in tudi na način, na katerega so predstavljene. Seveda je pogovor lahko veliko bolj odprt – dijaki in dijakinje najprej povedo, kaj se jim je najbolj vtisnilo v spomin, kateri prizor, katera oseba.

»Večina likov v filmu je oblikovana po resničnih osebah. Potoval sem in srečal veliko ljudi. To je bil edini način, da naredim avtentičen film; ko se spoprimeš s temo filma, kot je ta, je to neogibno. Srečal sem imama, katerega lik ima tako ključno vlogo v filmu. Ženska, ki kljubuje fundamentalizmu, ker zavrne, da bi nosila rokavice, tudi zares obstaja, postala je urbana legenda.« (Sissako v Variety)

Film je bil torej posnet v Mavretaniji, in ker tam ni profesionalnih igralcev, so večino vlog odigrali ljudje, ki so si to res želeli.

različne oblike islama

imam, sodnik, islamisti

Ste opazili, da so v filmu predstavljene različne oblike islama? Kaj je razlika med islamom imama v mošeji in 'islamom' vojakov? Kaj pravi imam milicam? Kako se vede sodnik? Je videti krut? Kaj pa njegovo ravnanje? Ali je tudi Kidane veren? Kako se vedejo islamske milice?

Se spomnite prizora, ko islamska milica vkoraka v mošejo? V mošeji je prizor z imamom. Glavo ima med molitvijo pokrito z ruto, ker se ne spodobi, da bi molil razoglav. Mošeja je prostor tišine, čaščenja boga in učenosti. Mošeja je tudi zavetje. Mir in tišino zmoti skupina oboroženih islamistov. Očitno so videti kot nekultivirani huligani in imam jih temu primerno z mirnim glasom okara, da bi si morali sezuti čevlje, ter jim mirno razloži, da njihov 'islam' zanj nima zveze z Alahom. Do imama si vseeno ne upajo biti nasilni.

Na Kidanovem sojenju je izvrševalec islamskega zakona sodnik, kadi. Izreče sodbo Kidanu: 40 krav je enako, kot če bi ga obsodil na smrt, saj jih nima. Na samem sojenju mora po islamskem zakonu dati priložnost pomilostitve: mamu ribiča Adamuja mora vprašati, ali odpusti tistemu, ki je ubil njenega sina. Četudi je po šarii za umor predvidena smrtna kazen, omogoča pomilostitev, če mu družina žrtve odpusti. Mati tega ne more, ker je še preveč prizadeta. Pravi, da bi morda lahko kdaj pozneje – a po islamskem zakonu je sodba takojšnja. Sodnik sočustvuje s Kidanovo skrbjo za hčerko, a tega noče pokazati. Se vam zdi sodnik, kadi, okruten? Kaj menite o možnosti pomilostitve? Ali veste, da so Združene države Amerike v vrhu usmrnitev zaradi sodbe smrtno kazni?

šaria v filmu

Katere prakse šarie ste opazili v filmu? Na kakšen način so prikazane? Kaj sploh je šariatsko pravo?

Kot je omenjeno zgoraj, je Sissakoja za snemanje filma motivirala novica o kamenjanju para z dvema otrokoma. Usmrčena sta bila, ker nista bila poročena, torej zato, ker sta se

ljubila. Ta prizor je umestil v film, pri čemer je bil posebno previden, da ga ne bi zbanaliziral, kljub temu pa je razvidna krutost in absurdnost tega dejanja (glej poglavje *Simbolika in slog avtorja*).

Prisilna začasna poroka je sredstvo, ki ga po islamskem zakonu uporabljajo zaradi legalizacije spolnosti. V državah, ki dopuščajo bolj odprto pravno interpretacijo šarie, začasno poroko uporabijo kot sredstvo za omogočanje srečanj ljubimcem. Prisilne začasne ali stalne poroke islamska gibanja pojmujejo kot nagrado svojim 'bojevnikom'. Ti naj bi si zaslužili spolnost z mladimi dekleti. Morda ste slišali za primer na severu Nigerije, ko so ugrabili celo šolo mladoletnih deklet in jih prisilno poročili z vojaki, pripadniki skrajne skupine Boko Haram. Kakšne so želje deklet ali celo njihovih staršev, to vojakov in kadijev ne zanima. Tradicionalne prisilne poroke so bile sicer v preteklosti – in so ponekod še danes – sredstvo staršev za povezovanje med družinami. Za več o prikazu prisilne poroke v filmu glej poglavje *Simbolika in slog avtorja*.

Poleg smrtne kazni za umor, kamenjanja za spolni odnos brez islamske zakonske zveze in institucije prisilne poroke v filmu vidimo tudi zahteve po spoštovanju pravil oblačenja (pokrivanje las, rokavice za ženske, hlače do sredine meč za moške), prepoved glasbe in športa – kazen zanje so udarci z bičem. Kakšne načine najdejo osebe v filmu, da se tem praksam upirajo?

Eden bolj nadrealističnih in sublimnih prizorov je gotovo igranje nogometa brez žoge. Ne le da je videti kot neverjeten ples, obenem predstavlja način upora. Zakaj jim islamska milica nič ne more, ko pride kaznovat igranje tega nogometa?

kako so prikazani islamisti v filmu

Kako so prikazani islamisti v filmu? Se vam zdi, da imajo vseeno tudi človeški obraz? Kako Sissako to pokaže? Kakšne vse razlike opazite med njimi? Ali vsi govorijo isti jezik? Katere jezike govorijo? Kako se obnašajo? Ali v njihovem vedenju opazite kaj protislovnega?

Ali je kadiju žal za Kidanovo hčerko? Kakšne hibe ima Abdelkarim (moški, ki ga vozi okrog njegov šofer Omar)? Islamisti naj ne bi kadili. Se spomniš prizora, v katerem se člani islamske milice strastno pogovarjajo o rezultatih nogometne lige? Ko od nekod prileti nogometna žoga, iščejo storilca, ki je prekršil zakon, da bi ga kaznovali.

»Moj cilj seveda ni bil, da bi pokazal te ljudi v pozitivni luči; pokazati sem želel, da niso tako zelo daleč od nas. Zavili so na napačno pot zaradi 1000 različnih razlogov. Toda na neki točki svojega življenja so bili gotovo v redu ljudje, ali vsaj ljudje, s katerimi lahko stopimo v neki odnos. Nekateri so morda zaspali ob poslušanju Boba Marleyja in ti so isti, ki danes pravijo, da je poslušanje glasbe prepovedano,« pravi Sissako.

Verjetno veste, da precej skrajnih islamističnih gibanj uporablja videoposnetke, ki so namenjeni zastraševanju množic preko spleta širom po svetu ali prepričevanju potencialnih privržencev, naj se jim pridružijo. Se spomnite prizora, kjer skušata dva džihadista posneti video? Zakaj ne gre? Zakaj je prizor smešen? Ko starejši skuša mlajšega motivirati, da bi bil resen in jezen, ga spomni, zakaj se je pridružil gibanju: ker je Zahod tem deželam vse vzel. So zahodne države sokrive za razrast ekstremističnih islamskih gibanj?

glasba v filmu in malijska glasba

Ponoči vojaki iščejo izvor glasbe. Glas se razlega preko streh. Zmedeni ugotovijo, da nekdo poje verze iz korana. V drugem prizoru vidimo skupino mladih moških in žensk, ki sproščeno muzicirajo in pojejo v harmoničnem prizoru krasnih barv in zvokov. Mednje vpade milica, nekaterim uspe pobegniti. Pevka na sojenje pride oblečena po šariatskih zapovedih, trpi pod udarci z bičem. Od bolečine se iz nje izvije pesem. Se vam zdi ta trenutek v filmu pomemben? Zakaj?

Pevka je znana malijska pevka in igralka Fatoumata Diawara. Pred dvema letoma je združila malijske izvajalce v pesmi za mir. Pesem je proti šarii, zagovarja enotnost Malija in prosi za mir. Za Mali je šaria, ki prepoveduje glasbo, s katero je Mali prežet, povsem nesprejemljiva.

V filmu nastopa kar nekaj glasbenikov. Ibrahim Ahmed (Kidane) in Toulou Kiki (Satima) sta tuareška glasbenika, ki večino časa živita v tujini. Tuareška glasba je postala svetovno znana s skupino Tinariwen iz Malija. Ustvarili so jo tuareški begunci po suši, ko so tradicionalno glasbo zmešali s kitarскими zvoki Jimija Hendrixa in dodali besedila s svojo izkušnjo in hrepenenjem po svoji domovini.

Malijska glasba je zelo raznovrstna, med novejšimi zvezdami so raperji, v sklopu svetovne glasbe pa je posebno uveljavljen t. i. saharski blues, kamor spada tudi omenjena tuareška glasba. Prvi svetovno znani malijski glasbenik te zvrsti je Ali Farka Toure, ki je najprej igral na tradicionalno koro in jo potem zamenjal za kitaro v improvizacijah z Ryjem Cooderjem. Gre skratka za glasbenike, ki so tradicionalne inštrumente deloma zamenjali za akustično in električno kitaro, melodiko in ritme povezali z elementi rocka in bluesa ter ustvarili variacije enkratne nove mešanice.

Ste že slišali za glasbo Salifa Keite, Oumou Sangaré, Rokie Traoré, Alija Farka Toureja, skupin Tinariwen in Tamikrest? Ste že bili na katerem od njihovih koncertov? Na katerih mestih ste opazili glasbo v filmu? V katerih prizorih vidite izvajalce? Kakšno vlogo ima glasba v tem filmu? Kakšna je sicer vloga glasbe v filmih?

Povezave na skladbi:

Tinariwen: Tenere taqqim tossam: <https://www.youtube.com/watch?v=uMUuuW13Fp8>

Voices United for Mali <http://www.fatoumatadiawara.fr/#!videos/c1t44>

prikaz Tuaregov in drugih etničnih skupin v filmu

Tuaregi so bili prikazani v medijih bodisi kot romantični princi puščave bodisi kot nevarni uporniki in celo teroristi. V filmu Tuarege predstavlja družina Kidana in Satime. Sissako ceni preprosto življenje v Sahari, ki ga poseblja tuareška družina. Sissako ni Tuareg, a kljub temu ni, kot sicer veliko Malijcev, sovražno nastrojen do Tuaregov, ampak (delno) prikaže njihovo situacijo. Zaradi islamistov so morali mnogi zapustiti svoje domove in oditi kot begunci drugam. Zastopani pa so tudi kot prevajalci islamistom iz arabščine v tamašek in druge jezike (na primer šofer Omar). Vidimo jih kot člane islamske milice, a ne v vlogi neposrednih izvrševalcev islamskega prava.

Kako si po ogledu filma predstavljate Tuarege? Kakšen je njihov način življenja? Ali tuareško civilno prebivalstvo trpi zaradi islamskih skrajnežev? Ali najdemo v filmu Tuarege tudi v povezavi z islamisti? Se spomnite prizora, ko Kidane v pogovoru s sodnikom prevajalcu reče, da se mu zdi znan? Odgovori mu, da ni iz teh krajev, da prihaja iz Libije. Fundamentalističnemu gibanju Ansar Dine se je priključilo nekaj Tuaregov, tudi vodja Ilyad ag Ghali je Tuareg. Vendar je precej močnejše od njih

ekstremistično gibanje AQIM, ki prihaja iz Alžirije. Tuareški uporniki so se vrnili iz Libije, da bi zahtevali neodvisnost s sekularnim gibanjem MNLA, vendar so bili izvorno pretežno iz Malija. V filmu je nakazano, kot da bi nekateri Tuaregi nekako zašli k islamistom, a niso videti, kot da bi bili povsem njihovi. Tudi ko Kidane išče nekoga, da bi poklical njegovo ženo, najde Tuarega, ki govori tamašek, in ta brez velikih pomislekov pokliče Satimo.

Kidane sanjari, kako bo imela njegova krava GPS mladička. Zakaj misliš, da je kravi ime GPS? Razmišljanje o čredah je za nomadske Tuarege še vedno eno najljubših početij. Mnogim je pred leti, še v času saharskega turizma, uspelo, da so zaslužili kot vodiči in šoferji; nabavili so si toyote na štirikolesni pogon in redki med njimi tudi GPS naprave. Vidimo tudi, da krave pase pastirček iz sosednje družine, kar morda nakazuje na nekdanja razmerja hlapčevstva. A v filmu sta deček in deklica, Issan in Toya, prijatelja in zaveznika. Deklico, Laylo Walwt Mohamed, ki igra Toyo, so našli v begunskem taborišču Tuaregov v Mavretaniji, kjer biva 70.000 tuareških beguncev. Za vlogo so iskali veliko mlajšega otroka, vendar so to deklico stalno videvali, zato so prilagodili vlogo zanjo.

V Maliju in Nigru danes vsi Tuaregi ne živijo več nomadskega življenja, mnogi so se izšolali in si poiskali delo v mestih. Tudi nešolani Tuaregi, ki so delali v Libiji kot šoferji, mehaniki in v turizmu, so se naselili v mestih.

Ste že prej slišali za Tuarege? Kaj so nomadi? Ali poznate še kako drugo ljudstvo, ki živi v puščavskih predelih? Ali ste opazili, da so včasih podobe nekaterih ljudstev v filmih stereotipne? Kako so druga staroselska ljudstva, npr. ameriški staroselci (Indijanci), prikazana v filmih? Ali poznate še kaka druga ljudstva, ki so razdeljena med več držav in si prizadevajo za avtonomijo? Poznate še kako situacijo, kjer je moralo veliko civilnega prebivalstva oditi v pregnanstvo in so postali begunci? Zakaj ljudje postanejo begunci?

V filmu vidimo konflikt med pastirjem (Kidanom) in ribičem. Spori med pastirskimi ljudstvi in predvsem poljedelci so bili in so še prisotni v sahelskem delu Afrike.

Vidimo, da je ribič Amadu sovražno nastrojen do tega, da se blizu njegovih mrež gibajo krave. Reko hoče samo zase, ne priznava, da ta prostor lahko uporabljajo tudi drugi. Zdi se, kot bi ta spor simboliziral konflikt med Tuaregi in Songhaji, čeprav ribiči običajno pripadajo etnični skupini Bozo (glej več zgoraj). Songhajske milice so skušale prikazati, da so Tuaregi prišli na to ozemlje pozneje kot Songhaji, ki so tu imeli svoj v imperij v 16. stoletju. Tuarege so te milice poenostavljeno kategorizirale kot bele in črne, beli naj bi bili zaslužnevalci, črni sužnji, s čimer so hotele spodbuditi maščevalnost in utemeljiti pomore t. i. belih Tuaregov.

Se spomniš prizora, kjer pride do prerivanja med Kidanom in ribičem in se sproži pištola? Sledi mu prizor, posnet od daleč, ko Kidane odhaja in ribič umre v reki. Ta prizor so snemali zadnji dan, ob sončnem zahodu, samo enkrat. *»Mislil sem si: ta dva lika sta enako ranljiva. Tisti, ki je ubit, in tisti, ki ga je ubil, čeprav po nesreči. Tudi on bo umrl. Voda je nit, ki povezuje njuni usodi. V vsem in vsakem, gre za življenje in smrt,«* je povedal Sissako.

ženske v filmu

Katerih ženskih likov iz filma se spomnite? So žrtve ali upornice?

Se spomnite prodajalke rib, ki se razjezi na islamiste in se upre nošenju rokavic? Ali se mati podredi prisilni poroki svoje hčere z ekstremistom, ki ga ne pozna? Ste opazili, da je v zaporu veliko žensk?

Najbolj veličastna upornica je pevka. Kljub prepovedi se s prijatelji z žarom predaja glasbi in petju. Mora pred sodišče, oblečena po predpisih, a medtem ko jo bičajo, se v bolečini iz nje izvije petje. Podoba je večplastna, je izraz njene bolečine, izpostavi absurdnost okrutnega kaznovanja, in je simbol upora s prepovedanim petjem.

Sissako: »V tem filmu sem hotel pokazati moč žensk – vseh žensk, ne le afriških. Čutim, da imajo ženske drugačno zmožnost, da se projicirajo in postavijo v prihodnost. Kadar gre družba skozi krizo, ta vidik postane bolj očiten. V pogovoru med Satimo in Kidanom, ko mu ona reče, naj na soočenje z ribičem, ki je ubil kravo, ne vzame pištole, je on ne poslušal. Ona ga ne ustavi. Ko gre, ga ona ne ustavi in med njima je tančica, zavesa, ki zame pomeni, da Satima razume, da bo umrl. Tančica predstavlja tudi njeno žalovanje, odnos med življenjem in smrtjo, ki je tudi stvar kulture. Ni treba, da nekdo to razume na ta način, ampak lahko čuti tako.«

Po čem vidite, da so člani tuareške družine zelo ljubeče povezani? Zakaj je Satima zaskrbljena zaradi obiskov Abdelkarima? Kdaj uporabi številko, ki ji jo je dal? Ji lahko pomaga? Zakaj Satima Kidanu skuša preprečiti, da bi vzel s sabo pištolo? Kaj razberete na njenem obrazu, ko Kidane odhaja? Ali sluti, kaj se bo zgodilo? Kako to, da steče k njemu, ko je pred strelskim vodom?

Edina, ki ji islamisti nič ne morejo, je 'nora' ženska Zadou, ki ne nosi tančice in poje, saj islamski zakon ne velja za ljudi z mentalno prizadetostjo, kamor jo kategorizirajo. Ni predstavljena kot uboga izgubljena oseba, ampak pooseblja svobodo. Se spomnite prizora, ko razoglava in v razkošni obleki ustavi vozilo, polno ekstremistov? Zdi se, da pooseblja prvotno Afriko in njeno moč. Ostanke kolonializma lahko vidimo v prisotnosti hladilnika na njeni strehi, govori o urah v različnih krajih po svetu, tudi v

Parizu in tam, kjer živijo potomci afriških sužnjev. K njej se zateče eden od islamistov, ki ne prenese vsega, kar počne. Od nje vzame celo amulet, gri-gri. Zakaj je ona najbolj svobodna? Je v norosti svoboda? Kaj sploh je norost? Kdo je v tem filmu v resnici nor?

nekaj nadaljnjih virov

Malijska glasba

Ali Farka Toure, Oumou Sangare, Habib Koite, Rokia Traore, Fatoumata Diawara, Tinariwen, Tamikrest

knjige

Brumen Borut, 2001, *Prekleti od boga in pozabljeni od zgodovine. Tuaregi in njihov boj za preživetje*. V: Časopis za kritiko znanosti, tematska številka Afrike (letnik 29, številka 205, 206, 207)

Kalčič Špela, 2007, *Nisem jaz Barbika. Oblačilne prakse, islam in identitetni procesi med Bošnjaki v Sloveniji*

Niane Djibirl Tamsin, *Sundžata, mandinški ep*, 2009, Založba Sanje

Andy Morgan *Malijska Glasba, Situacija v Maliju, svetovna glasba*;

<http://www.andymorganwrites.com/>

Delavec Tuhami Mira, 2014, *Hči puščave – Taraut en Tenere*

Lunaček Sarah, 2010, *Potovanje pomenov tuareškega zagrinjala skozi različne socialne kontekste*. V: Dve domovini, št. 31

Pirc Janez, 2009, *Stičišče glasb in ljudi na robu Sahare: zavetišče tuareške kulture*. V reviji Otočjeo, letnik 1., št.2.

Pirc Janez, 2010, *Sodobna glasba Tuaregov: med migracijami, uporom in mirom, v Sožitje med kulturami: poti do mednarodnega dialoga*; zbornik prispevkov, Maribor

